Als aan het einde van de 18e eeuw de eerste publicaties op de Antilliaanse eilanden verschijnen, betekent dat nog niet zoals in onze tijd dat ze noodzakelijkerwijze gedrúkt werden. Ook nu betekent publiceren nog publiek maken en het komt in onze voornamelijk orale cultuur veelvuldig voor dat dichters niet bekend en beroemd worden om wat ze hebben laten drukken, maar om wat ze bij talrijke gelegenheden hebben voorgedragen.
In deze traditie past eveneens het literaire werk van Hubert Odilio Booi (1919).

Hubert Booi en het vloeiende adagio-ritme van het Papiamento

Verliefd op Kibaima

Door Wim Rutgers

Publiceren betekende in die tijd en ook veel later nog niet meer dan publiekelijk bekend maken. Dat kón een uitgave in druk inhouden, maar evenzeer een mondelinge afkondiging of door aanplakking 'ter plaatse waar men gewoon is affictiën te doen'. Dat moet zeker het geval geweest zijn met de beruchte paskwillen, geschilderde en geschreven spotprentjes tegen personen en (wan)toestanden.

Ook nu betekent publiceren nog publiek maken en het is in onze voornamelijk orale cultuur nóg geen uitzondering dat dichters niet bekend en beroemd worden om wat ze hebben laten drukken maar om al wat ze bij talrijke gelegenheden hebben voorgedragen. De voorbeelden zijn vele, denken we aan Eduardo Curet, Digna Laclé, Julio Maduro, Nicolas Piña Lampe, Nena Bennett, Pedro Velasquez, Ramón Todd Dandaré en anderen. Ze gelden als dichters terwijl sommigen van hen nooit enig boekwerk het licht hebben doen zien. De orale dichters maakten en maken hun werk publiek door het bij officiële gelegenheden in het openbaar voor te dragen.

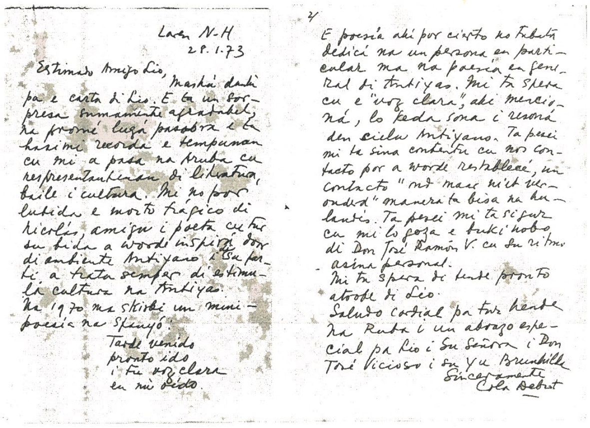

Laren N-H
28.1.73

Estimado Amigo Lio,
masha danki pa e carta di Lio. E ta un sorpresa summamente agradabel, ne promé lugá pasobra e ta hasimi recordá e tempunan cu mi a pasa na Aruba cu respresentantenan di literatura, baile i cultura. Mi no por lubidá e morto trágico di Nicolás, amigu i poeta cu tur su bida a worde inspirá door di ambiente Antiyano i su parti a trata semper di estimulá cultura na Antiyas.
Na 1970 ma skirbi un mini-poesia na Spanyó:

Tarde venido
pronto ido
i tu voz clara
en mi oido.

2

E poesia aki por cierto no tabata dedicá na un persona en particular ma na poesia en general di Antiyas. Mi ta spera cu e "voz clara" aki mencioná, lo keda sona i resoná den cielu Antiyano. Ta pesei mi ta sina contentu cu nos contacto por a worde restablecé, un contacto "[illegible]" manera ta bisa na hulandes. Ta pesei mi ta sigur cu mi lo goza e buki nobo di Don José Ramón V. cu su ritmo asina personal.
Mi ta spera di tende pronto atrobe di Lio.
Saludo cordial pa tur hende na Aruba i un abrazo especial pa Lio i su Señora i Don José Vicioso i su yu Brunhilde
Sinceramente
Cola Debrot

Tekst van een brief van Cola Debrot aan Hubert Booi.

In deze traditie past eveneens het literaire werk van Hubert Odilio Booi (1919). Hij schreef voortdurend en veel en is vaste gast bij alle literaire bijeenkomsten maar publiceerde in feite nooit meer dan dat ene bundeltje *Muchila* (1969), waarna de Biblioteca Nacional Aruba pas veel later *E perla di Caribe* (1955, 1998) het licht deed zien. Aan toneel en musical is het natuurlijk inherent dat het openbaar wordt gemaakt via een voorstelling in de schouwburg waarna het slechts bij uitzondering in druk wordt uitgegeven. De uitzondering die deze regel bevestigt was Hubert Booi's toneelspel *Golgotha* (1955) dat ver na de opvoering ervan in

Hubert Booi richt zich in zijn werk sterk op de samenleving. Zijn blik is daarbij eerder gericht op wat de mensen bindt dan wat hen scheidt.

het tijdschrift *Antilliaanse Cahiers* (1967) verscheen. Verder moet Booi het doen met een paar gedrukte verhalen en enkele gedichten in diverse bloemlezingen als *Cosecha Arubiano* (1983), *Met eigen stem* (1989), *De navelstreng van mijn taal; Poesía bibo di Aruba* (1992), *Pa saka kara* (1998) en *Tropentaal* (2002). Het ontbreken van adequate uitgeverijen en het daardoor gedwongen zijn in (kostbaar) eigen beheer te publiceren zal deze traditie zonder meer hebben versterkt en bestendigd. 'Wie schrijft die blijft,' luidt het gezegde, maar dat betekent in een dergelijke situatie wel vaak een verblijf in een schrift met vergeelde randen en ezelsoren achter en onder in een laatje van een groot bureau.

"Hubert Booi, die het Papiamentu beoefent in het vloeiende adagio-ritme dat wij reeds kennen van Juan de Castellanos uit de zestiende eeuw," schreef niemand minder dan Cola Debrot in 1977. Tijdgenoot Jules de Palm stak al eerder de loftrompet: "Indien er een prijs zou zijn voor de beste publicatie in het Papiamento in 1969 zou Hubert Booi geen concurrenten hebben gehad. Het jaar 1969 kan voor velen het jaar zijn van de 30ste mei, op cultureel terrein is 1969 het jaar van 'Muchila' van Hubert Booi. Het gedicht 'Si mi por' is van een ongekende schoonheid!" Aan bewondering voor zijn literaire werk heeft het de geboren Bonaireaan maar geadopteerde en geadapteerde Arubaan nooit ontbroken. Dat blijkt ook uit de diverse bloemlezingen en literatuurgeschiedenissen. In het eerste deel van *Pa saka kara* wordt de naam van Hubert Booi niet minder dan zestien keer – positief – genoemd, waarin de veelzijdige activiteiten gedurende zijn vruchtbare leven aan de orde komen.
Beroepshalve bouwde Hubert Booi van 1937 tot zijn pensionering in 1980 een carrière op in het bankwezen (HBU) en in andere takken van het bedrijfsleven (WEB en Toeristenbureau), bij de Arubaanse Voorlichtingsdienst, de Dienst Cultuur en Opvoeding en het Instituto di Cultura. In zijn vrije tijd wás en ís hij schilder tekenaar, tekstdichter en dichter, musicus, schrijver van toneelstukken en musicals, acteur en presentator, declamator en orator, prozaïst en verteller, schrijver van hoorspelen voor de radio, kenner van talen waaronder Latijn en Russisch, Papiamentist en kenner van de folklore. Vanuit zijn functie en zijn overtuigde belangstelling heeft hij zich een leven lang intensief bezig gehouden met allerlei terreinen op het gebied van zijn moedertaal, zoals de grammatica en spelling, waarvan talrijke 'discurso' en manuscripten getuigen.Dat is niet gering, zeker niet als we beseffen dat Hubert Booi zich al die facetten met gretigheid en doorzettingsvermogen als 'perfecte autodidact' voornamelijk helemaal zelfstandig heeft eigen gemaakt.

Veel werk van Hubert Booi, verreweg het grootste deel van wat hij gedurende zijn zo productieve leven schreef, ligt al jarenlang op publicatie te wachten in een dikke map die hij thuis bewaart en waarvan de Biblioteca Nacional Aruba in haar Arubiana-collectie een kopie bezit. Die 'Collectie Ito Tromp', zoals hij in het dagelijkse spraakgebruik aangeduid wordt, stamt uit de tijd dat Hubert Booi hoofd van het Departement van Cultuur en Opvoeding was, waar Ito Tromp werkte als assistent. Tromp nam de collectie mee naar de bibliotheek toen het landelijke departement werd opgeheven.
De dikke mappen bevatten in hun veelzijdigheid voorbeelden van alle drie de genres poëzie, proza en toneel.

IRENISCH
Het is altijd moeilijk een auteur in enkele woorden te karakteriseren, maar ik vind dat met de eerste strofe van het gedicht 'Pakico' een centrale idee uit het werk van Booi naar voren komt.
Ik zou Hubert Booi willen kenschetsen als een irenische figuur die de verdraagzaamheid heeft geïnternaliseerd zonder daarmee zijn kritische zin of zijn aandacht voor de buitenwereld te hebben opgegeven. Juist niet. Hubert Booi richt zich in zijn werk sterk op de samenleving.
Daarvan getuigen talrijke gelegenheidsgedichten, maar hij richt zijn blik daarbij eerder op wat de mensen bindt dan wat hen scheidt.

"Pakico den mundo tin tanto tristesa ?
Pakico den mundo tin tanto dolor ?
Pasobra tin hopi ta busca bunitesa,
I ta pone un banda berdadero amor."

Wie op de kwantiteit van de poëtische productie afgaat merkt direct op dat Hubert Booi talrijke liederen en gedichten heeft geschreven bij zulke diverse gelegenheden als carnaval, missverkiezingen, sportontmoetingen, jubilea van kerk, school en vereniging, de Trupialen, een huwelijk, het kinderboekenfestival, Air Aruba en vooral allerlei himno's voor scholen als het Colegio San Hose, Colegio Arubano en het Rosario College. Ze getuigen stuk voor stuk van Booi's technische kunnen om van het Papiamento in zijn klankrijkdom en ritmiek een willig instrument te maken. Hubert Booi is een makkelijk versificateur maar veel meer dan dat is hij in deze talrijke gedichten niet. Deze gedichten zijn geschreven als vriendendienst en gelegenheidswerk en zo ziet de auteur ze zelf ook.

Een onverwacht aspect van Booi's dichterschap vormen een aantal kindergedichten en kinderliedjes, die prachtig speels humoristisch kinderen zullen aanspreken. In korte disticha die hijzelf bescheiden 'Rima' noemt geeft hij algemene wijsheden, zoals:

"Ora hende na tera ta hala taray
Piskanan den awa ta yora malay"

of

"Yuwana, toteki cu lagadishi
Ta sinti tur cos cu nan punt'i nanishi".

Naast heel persoonlijke gedichten waarin Hubert Booi zijn private gevoelens uitspreekt, zien we talrijke gedichten over cultuur en folklore die hem kenschetsen als een romanticus die het positieve van de traditie wil bewaren, zonder in de nostalgie van een overdreven kritiekloze verering voor vroeger ten onder te gaan. Als zodanig heeft hij zeker een boodschap voor de talrijke luiде klaagstemmen die de laatste tijd opgaan om te verkondigen dat het Aruba van vroeger zoveel beter geweest zou zijn dan het huidige.
Booi houdt zich intensief bezig met zijn eiland, met name de geschiedenis van de Indianen, zoals in de klassieker 'E ultimo Caribe', maar hij sluit zijn ogen niet voor wat er buiten gebeurt. Het is daarom kenmerkend voor hem dat hij Brahms Wiegelied en Beethoven vertaald heeft in het Papiamento. Een laatste poëtisch thema is dat van de religieuze poëzie. Wie kent niet een aantal van Hubert Booi's bekende kerstgedichten, zoals Nochi di Pasco, Pasco tristo, Nochi di paz etc.

DIALOOG
Naast het religieuze toneelspel 'Golgotha' waarin Hubert Booi het Lijdensverhaal van Christus actualiseert door het in een Arubaanse setting te plaatsen, schreef hij een aantal radionovela's, waaronder een dialoog 'Drecha mundo? Ki dia!', dat eveneens een religieus thema bespreekt. De engel Gabriel, boodschapper van God, bezoekt het echtpaar Joe en Marie. Wat aanvankelijk een droom blijkt wordt aan het eind van de dialoog onverwachte werkelijkheid.

Golgotha en *Drecha mundo? Ki dia!* zijn belangrijke en intrigerende werken, maar zijn bekendheid als toneelschrijver heeft Hubert Booi vooral te danken aan zijn musicals als *E perla di Caribe* en *Amor di Kibaima* dat ter gelegenheid van het tienjarig jubileum van het Colegio Arubano werd opgevoerd. Hierin verwoordt Hubert Booi zijn liefde voor het Arubaanse verleden en de rol die de oorspronkelijke bevolking van het eiland daarin speelde. Met een aantal historische gegevens en veel fantasie beschrijft Booi hier de wederwaardigheden van de Indianen, zoals hij dat ook in verhaalvorm deed over Kibaima en overige historische aspecten van het eiland zoals een ontmoeting tussen de Britse ontdekkingsreiziger Sir Walther Raleigh en de Indiaanse cacique Macuarima.
Ook in het intrigerende korte verhaal 'E sombra den baranca (A-reko)' gaat hij terug naar de cultuur van de Indianen, ditmaal die van Jadacaquive aan de 'Overwal'. Vroeger hadden mensen zes zintuigen, maar hun geest hebben ze verloren: 'nos ta biba *den* naturalesa, ta biba tambe *cu* naturalesa. Mi n 'sa lesa ni skirbi, mi n'tin buki manera boso, tur loke mi sa ta naturalesa ta contami,' aldus de oude, wijze Indiaan. Met de Indiaan als centrale figuur schept Hubert Booi de Arubaanse identiteit. Niet aflatend heeft hij daarbij gespeeld met de oude geografische namen van Indiaanse herkomst.

Je zou kunnen zeggen dat Booi 'verliefd' was op de aan zijn literaire brein ontsproten Kibaima. Maar Kibaima is veel meer dan een Indiaanse schone, een ideale vrouwenfiguur. Ze wordt in Booi's werk tot metafoor en personificatie van alles wat Aruba's verleden en traditie waardevol maakt. Dit soort motieven en thema's typeren Booi als volbloed romanticus. Maar hij is niet een romanticus die zwelgt in het verleden en die daarbij de eigen tijd volstrekt afwijst en ontvlucht. Hij roest niet vast in een hang naar het verleden. Het vormt zijn literaire inspiratie in belangrijke mate, maar hij is nuchter genoeg om de onafwendbare en positieve ontwikkelingen te zien die Aruba tot een modern land hebben gemaakt te erkennen en positief te waarderen:

Nos mester ta conciente di nos identidad, pero na mes tempo nos mester ta habri pa siña conoce cultura o costumbernan di otro pais, cu tempo hasta ta mescla cu nos costumbernan. Cultura no ta solamente conserva mantene loke ta di nos, sino tambe adkeri, haya mas aserca. Identidat ta masha bunita pero no mester ta eksagera, esta pa capricho keda manera nos ta i no tuma nada di ningun otro pais. Si tabata asina, anto, nos tur lo tabata sin paña na curpa, biba den bohio di ram'i coco, muhenan na piedr'i mula maishi i hombernan ku flecha na man ta kore tra'i yuana. Ta pasobra nos mester ta habri pa cultura cu ta sigui crece nos tambe ta tuma costumbernan bon di otro paisnan i sigui progresa. (*Feneta* 28 november 1970)

Hubert Booi richt zich op de positieve elementen die hij wil bewaren. Dat is voor hem ook het belang van de folklore die niet bewaard moet blijven om zichzelf maar omdat ze ook voor het heden nog waardevolle elementen bevat, zoals hij dat beschrijft in 'Simadan di antaño', 'Filosofia di antaño', 'Un yu a nace na Aruba' en ander proza.
Hubert Booi heeft zich naast deze aandacht voor historie en folklore enkele keren ook laten inspireren door het oude genre van de legende, zoals in het mooie verhaal 'E leyenda di e Palo di Kibrahacha' waarin de curioso Kudawecha een centrale rol speelt. Deze weet een doodzieke persoon te genezen door de stekels van de kibrahacha in bloemen te veranderen: 'for di e tempo ey kibrahacha no tin sumpiña'.
In al zijn eenvoudigheid een mooi poëtisch verhaal. Dat leidt naar een volgend thema, dat van de natuurbeleving die het werk van Booi doordrenkt, zoals in het bekende en steeds weer geciteerde 'Un pal'i kwihi ta conta su storia'.

Kibaima is veel meer dan een ideale vrouwenfiguur. Ze wordt een metafoor en personificatie van alles wat Aruba's verleden en traditie waardevol maakt.

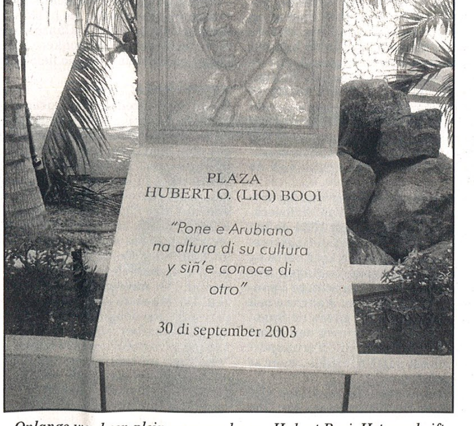

Onlangs werd een plein vernoemd naar Hubert Booi. Het opschrift luidt: "Breng de Arubaan op de hoogte over zijn cultuur en leer hem die van anderen te kennen."

RENAISSANCE-MENS
Het voorgaande geeft een beeld van de veelzijdigheid van Hubert Booi en de terreinen waarop hij zich bewogen heeft en beweegt. Want met zijn 84 jaar staat hij nog midden in het culturele leven. De talrijke onderscheidingen, zoals de 'cadushi di cristal' voor de werkzaamheden gedurende een heel actief leven op het gebied van de Arubaanse letteren die Hubert 'Lio' Booi heeft ontvangen zullen hem wegens de waardering die daaruit spreekt, tevreden stemmen. Maar ik denk dat hij met nog met meer tevredenheid terug kan zien op de vruchten die zijn onophoudelijke inzet inmiddels oplevert, op het resultaat dat hij heeft helpen bewerkstelligen.
Veelzijdigheid is kenmerkend voor de fase waarin onze cultuur zich bevindt, waarin weinige mensen veel moeten presteren en het specialisme de brede kijk nog niet heeft verdrongen.
Zo gezien is Hubert Booi een 'renaissancemens' die midden in de ontwikkeling staat en richting geeft aan de renaissance van het Papiamento dat ooit bloeide waarna het in de loop van de 20e eeuw in het gedrang raakte, maar zich daar vanaf de tweede helft van diezelfde eeuw weer aan heeft ontworsteld en dat momenteel meer kansen heeft dan ooit. Het moet Hubert Booi tevreden stemmen dat hij daarbij steeds in de voorste linies heeft gestaan.
'Verliefd op Kibaima' maar met nuchtere inzet werkend aan de toekomst van het eiland dat hij en dat hem heeft omarmd.